

приспособлення до передуючих політичних порядків, певний успіх в своєму поширенні по теренах країни мають нові релігійні течії, які привносяться в Україну переважно західними християнськими місіонерами.

9. Розвиток національної самосвідомості у представників різних етнічних меншин України одним із каналів свого вияву має появу різних національно-релігійних течій і об'єднань. Окрім російської меншини, яка має такого ворожого українству свого могутнього релігійного репрезента як УПЦ МП, свої громади вже мають євреї, татари, німці, вірмени, корейці, шведи, угорці, греки, грузини, асирійці та ін. Твориться Румунською ПЦ навіть своя Ізмаїльсько-Буковинська єпархія.

10. Наявна тенденція інтенсивного розгортання мережі протестантських спільнот, скажемо так, традиційних як для України конфесій, зокрема баптистів, п'ятидесятників, адвентистів та єговістів. При нинішніх темпах зростання спільнот цих релігійних течій вони десь через 15-20 років матимуть половину кількості релігійної мережі України. З'явлені нові парафії традиційних церков часто постають як місце працевлаштування випускників їх чисельних духовних навчальних закладів, не мають належної кількості вірян для утримання свого священнослужителя.

11. Збільшення кількості нових релігійних течій в Україні на 25 році її незалежності фактично вже призупинилося, практично склалася мережа неорелігій, а відтак поява нових із них вже практично буде випадковістю. Стабілізувалися в своєму зростанні рідновірські, синтетичні й орієнталістські течії. Ознаки живучості й зростання, окрім інших неохристиянських утворень, виявляють лише харизматичні Церкви, що є відображенням світової тенденції розвитку християнства, несприйняття освіченим християнином вияву своєї релігійності лише через обрядові форми, монополізацію богослужбової функції лише служителями культу, абсолютизацію ідеї потойбіччя та ін.

12. Оскільки з 2004 року державні органи не дають конфесійно здрібнену інформацію про релігійну мережу України, включаючи дрібнотні конфесії в рубрику «інші», то релігієзнавці країни не можуть дати достовірну і повну конфесійну її мережу, визначити тенденції її змін як у всеукраїнському, так і в регіональному зрізах. До того ж, треба мати на оці, що картина мережі релігійних організацій України аж ніяк не корелюється з картиною релігійності їх, в тому числі й вірянами конфесійних течій регіонів.

13. Політичні і етно-національні чинники (подеколи й фінансово-економічні) мають істотний вплив на внутрішні процеси в мусульманській та іудейській релігіях в Україні. Причини поділу їх на окремі об'єднання, розгортання мережі цих конфесій передусім слід шукати в цих чинниках, а не у віроповчальних чи обрядових розбіжностях, де єдині.

14. Про історію і сьогодення діючих на теренах України конфесій можна більш повно прочитати у нашій **десятитомній «Історії релігії в Україні»**. Так лише в 7-му і 8-му томах – «Релігійні меншини України» та «Нові релігії України» - ми описали більше сотні діючих у нас конфесій. Нас часто звинувачують в тому, що ми не даємо критику їх віровчення і практичної діяльності. Це так. Ми не критикуємо, а прагнемо об'єктивно описати віровчення, обрядову практику й організаційну діяльність всіх в Україні сущих конфесій. Це дає нам можливість підтримувати з ними творчі відносини. Ми описали конфесії, а ось доброзичливе, а чи ж критичне сприйняття їх за тими, хто читає наш об'єктивний інформаційний матеріал. Названі томи вже виставлені нами в Інтернеті.

2.7 Людмила ШУГАЄВА. РЕЛІГІЙНІ МЕНШИНИ ПРАВОСЛАВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ СЬОГОДЕННІЙ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ЕВОЛЮЦІЇ ЗА УМОВ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАНЬ

В процесі дослідження релігійних меншин православного походження харизматичного спрямування, зокрема таких, як інокентіївці і леонтіївці, нами доведено, що ми не можемо говорити про масштабність їх релігійної діяльності. Разом із тим та порівняно невелика кількість їх представників, яка діє у сучасній Україні, говорить про соціальну значущість

таких об'єднань, що виявилися спроможними задовольняти важливі потреби людей на індивідуальному рівні.

На підставі особистих інтерв'ю, бесід з віруючими, контент-аналізу релігійної літератури нами встановлено, що найбільш активним і перспективними у своєму розвитку серед релігійних меншин православного походження харизматичного спрямування у сьогоденній Україні є інокентіївці і леонтіївці, які активно діють в Одеській області (інокентіївці) і у Рівненській, Житомирській, Хмельницькій та Київській (леонтіївці).

Виникнення релігійних меншин харизматичного спрямування православного походження викликала до життя трансформація православного утворення містичного напрямку, зокрема, христовірів. Особливо вплив христовщини відчутний у тих почестях, що надаються Інокентію і Леонтію й свідчить про те, що вони фактично обожаються їхніми послідовниками. Біблійного Христа послідовники цих об'єднань вважають одним із людей, в якого втілюється Святий Дух. Тому його євангельські об'явлення не вважають для себе обов'язковими. Головним джерелом віровчення для них є об'явлення їх власних харизматичних лідерів. Саме тому віровчення цих релігійних утворень може істотно змінюватися в залежності від політичних і соціальних умов, що стало опісля причиною трансформації їх віросповідних основ.

Інокентій Балтський (Іван Васильович Левізор) народився у 1875 р. у с. Косуець Бессарабської губернії у сім'ї бідних, дуже віруючих селян. Він пройшов шлях від послушника Добрушського монастиря до ієромонаха Балтського монастиря, де остаточно сформував свій світогляд як проповідника. Сучасники згадували, що Інокентій володів талантом неабиякого оратора, відрізнявся інтелектом, мав приємну зовнішність, яка imponувала оточенню⁶⁹. Однією із основних ідей проповіді Інокентія був крайній містицизм. Поширенню й утвердженню містицизму сприяла аудиторія проповідника – кількатисячна армія безграмотних селян.

В есхатології інокентіївців переважають апокаліптичні настрої. Інокентій передрікував грізні події всесвітнього масштабу: скоре настання Страшного Суду і кінця світу⁷⁰. Парадоксальним є той факт, що, незважаючи на відверту плутанину "відстрочки" кінця світу, довіра до пророкувань Інокентія серед його прихильників була непохитною. Інокентіївці постійно дотримувались суворого посту, заперечували сім'ю, родинні зв'язки, будь-які радощі життя. Всі свої проповіді Інокентій намагався обґрунтувати Біблією. Так, наприклад, вживання свинини забороняв тому, що, згідно євангельської оповіді, біси вселились у цих тварин (Мт. 8: 31-32).

Вважалося, що посох Інокентія і пояс мають цілющі властивості. Саме тому і Балтський монастир, а згодом і Свято-Троїцький у м. Кам'янець-Подільському, були переповнені паломниками, котрі прагнули й очікували чудесного зцілення.

Ще під час перебування у сані ієромонаха Балтського монастиря Інокентій задумав будівництво власного монастиря (сучасна територія - с. Куйбишевське, Котовського району, Одеської області). Монастир вирішив назвати "Райським садом", що, на його думку, в очах віруючих мало символізувати "небесний рай" на Землі. Для повноти подібності свого "раю" з небесним Інокентій вирішив розбити в ньому великий плодово-виноградний сад і влаштувати катакомби, що мало символізувати катакомби первісних християн. Відносно недавно зусиллями послідовників Інокентія монастир, що знаходиться у с. Куйбишевське, знову стає місцем прощі. Більш того, управління з охорони пам'яток в Одеській області запустило процедуру внесення "Райського саду" до реєстру культурної спадщини, а Котовський район затвердив програму реабілітації пам'ятки. Найбільш цікавим є той факт, що православний митрополит Агафангел благословив створення підземної церкви Святої Трійці. Це при тому, що інокентіївці розкопали частину коридору монастиря і в глибину, зробили часовню і приходять сюди помолитися.

⁶⁹ Доклад В. М. Скворцова об иннокентиевщине // Новое время.-1913.-№ 16.- С. 21.

⁷⁰ Зеленин Н. Донесение об иннокентиевском движении // Миссионерское обозрение.-1911.-№ 5.-С. 16.

Після поділу Одеської єпархії с. Куйбишевське виявилось під юрисдикцією Балти, а балтський владика Алексій, на відміну від одеського Агафангела, інтересу до відтворення діяльності монастиря не виявляє. У нього і без того проблеми з інокентіївцями, які претендують на деякі храми. Спроба взяти опіку над монастирем буде сприяти ескалації конфлікту. Саме владика Алексій стверджує, що релігійне утворення інокентіївців сьогодні нараховує декілька тисяч осіб. У переважній більшості це є громадяни Молдови і Румунії. На території Одеської області їх нараховується біля п'ятисот осіб. Останні п'ять років інокентіївці із всього світу збираються на місці "Райського саду" двічі на рік – у січні і серпні. Православний священник с. Куйбишевське о. Кіпріан говорить про те, що паломників буває до п'яти тисяч. Багато хто з них надіється, що офіційна православна церква канонізує Інокентія, хоча сам о. Кіпріан це місце святим не вважає.

У діяльності Інокентія надзвичайно потужною була його містична сторона, що й забезпечувало і забезпечує велику кількість його послідовників і прихильників. Сам проповідник, на нашу думку, представляв собою дійсно харизматичну особистість: через особистий релігійний досвід – дар, отриманий начебто від Феодосія Левицького, його життя сповнилось чудесними подіями, стало легендою. Усе це стало можливим у середовищі Православної Церкви і в її монастирях, з її парафіянами. Очевидно, що керівні особи Православної Церкви навмисно запліщували і запліщують очі на події, які відбувалися і відбуваються безпосередньо з їхнього благословіння. Така позиція стала можливою не із-за лояльності Православної Церкви до Інокентія і його проповіді, а з намагань приховати кризові явища, які відбувалися у православ'ї.

Діяльність іншого проповідника Леонтія (Леонтія Герасимовича Грицана) припадає на 50-ті - початок 70-х рр. ХХ ст. на Рівненщині. Юнакам Леонтій розпочинає відвідувати монастирі -- у с. Липки Гоцанського району, Корецький жіночий монастир, Почаївську лавру. Згодом Леонтій починає з'являтися у монастирях не лише як паломник, а й як проповідник власних релігійних поглядів, які здебільшого виголошував на базарах і поблизу церков⁷¹. Увагу людей привертало тим, що видавав себе за юродивого, ходив босоніж по снігу в сильні морози, на Водохреще купався в ополонці тощо. Явище бродячого проповідництва не є типовим для українського релігійного життя. Воно більш властиве для Росії, де здавна були відомі "странники", "ходоки" та ін. Поступово навколо Леонтія утворилося коло шанувальників, що постійно розширювалося. Для леонтіївців було характерним особливе вшанування чернецтва і обряду покаяння, харчові заборони, утримання від шлюбу і подружнього життя, що видавалося за вияв істинного благочестя і святості⁷².

У сьогоденній Рівненщині проповідниками вчення Леонтія виступає протоієрей Української Православної Церкви Московського патріархату Микола Данилюк (Микола Рогачівський, монах Никодим) і нині покійний архідиякон Михайло Гнесюк. У дні православних свят, в суботу і в неділю до Рогачева приїздить значна кількість народу, щоб послухати проповідь Миколи Данилюка. Приїздять не лише з Рівненщини, а й із Хмельницької, Київської, Житомирської, Вінницької та інших областей України. Від 3 до 5 тисяч осіб збирається на рік і напівроку з дня смерті проповідника на його батьківщині у селі Нова Мощаниця Здолбунівського району. Автор статті, як очевидець, може стверджувати, що проповіді отця Миколая здебільшого носять містичний характер. Землю з могили Леонтія вважають цілющою. Відбувається ритуальне прикладання до пам'ятника з метою зцілення прочан, практика вигнання "нечестивого" з хворих священниками, які вважають себе послідовниками Леонтія. Усе це свідчить про те, що постать Леонтія містифікується.

Дедалі частіше піднімається питання про канонізацію не лише Леонтія, а й його сподвижниці – схимомонахині Херувими (Олександрі Наумової), яка померла у 1968 р. і похована у с. Застав'я Гоцанського району Рівненської області. Земля з її могили (так само,

⁷¹ Кирика Ф. О. так называемом балтском движении в Бессарабии, известного под именем иннокентиевщина // Миссионерское обозрение. – 1913. – №4. – С. 417.

⁷² Стишки.-Рівненський обл.. держ. архів.-Ф.Р 204.-Оп. 12.-Спр. 261. -Арк. 5.

як і з могили Леонтія) вважається цілющою, а фото, де вона зображена з посохом і клунком нібито також мають "цілющі" властивості.

На сьогоднішній день у середовищі послідовників Леонтія визріває усвідомлення, що він був людиною незвичайної, особливої святості. І саме цей факт призводить до неоднорідності й неоднозначності ставлення до ідей і релігійної практики проповідника. Одні вважають його благочестивою людиною, а оскільки він помер у мирі із Православною церквою, то за нього, безумовно, потрібно молитися.

Інші вважають його за великого святого, дотримуються і пропагують вчення Леонтія про небажаність вступу до шлюбу, заперечення обов'язковості подружнього життя із-за близького кінця світу. Наявна заборона на споживання м'ясної їжі.

Є ще одна група віруючих, які вшановують Леонтія як самого Бога Саваофа. Вони є виразниками найбільш крайніх поглядів стосовно релігійної спадщини проповідника.

Віросповідні основи леонтіївців не є застиглою системою поглядів. Розпочатий Леонтієм радикальний перегляд основних доктрин православного Символу віри поступово трансформувався до феномену релігійного утворення харизматичного спрямування.

Відтак, релігійні утворення інокентіївців і леонтіївців були засновані православними і діяли в лоні Православної Церкви. Парадоксальним є той факт, що інокентіївці намагалися відверто порвати всі зв'язки з Православною Церквою: вони навіть офіційно зверталися до уряду з проханням надати їм можливість діяти як самостійній церкві. Дещо іншу позицію займають леонтіївці. Сам Леонтій до останньої хвилини свого життя не поривав з православ'ям. Православна ж церква лише обмежувалась окремими зауваженнями на адресу своїх опонентів. До речі, Інокентій відбував покарання за антиправославну, антицерковну діяльність у православному монастирі на Соловках.

На нашу думку, дещо толерантне ставлення деяких ієрархів нинішнього православ'я до феномену інокентіївців (позиція митрополита Агафангела) та леонтіївців засвідчує, що такий феномен потрібний і нинішньому православ'ю в Україні, яке переживає кризу. Найбільш яскравим свідченням цього процесу є саме феномен леонтіївщини з наявністю чималих груп православних священників, ченців і мирян, підживлення культу окремими групами молодих священників, які навчаються в духовних семінаріях як УПЦ МП, так УПЦ КП, що не лише симпатизують, а й намагаються популяризувати леонтіївщину. До речі, реконструкція й відбудова садиби Леонтія у Новій Мощаниці була здійснена і за кошти прихожані за допомогою УПЦ МП.

Очевидним є той факт, що у цій складній для Православної церкви ситуації існування релігійного феномену інокентіївців та леонтіївців є вигідним, адже з самого початку їх виникнення у вченнях найбільш яскраво була виражена містична сторона. Саме в очікуванні чуда воєдину зливається містицизм вчення цих релігійних утворень з пропагандою Православною Церквою всіляких чудес з метою якомога більшого впливу на прихожан та їх збереження.

2.8 Ірина БУЛИГА. ХРИСТІЯНСЬКІ КОНФЕСІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Суспільні трансформації, які відбуваються сьогодні в Україні, супроводжуються інтенсивним розвитком конфесій, з-поміж яких у Волинському регіоні першість утримують християнські в їх різновиді – православні (Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква, незалежні православні громади), протестантські (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови та інші), католицькі (Римо-Католицька Церква, Українська Греко-Католицька Церква) спільноти.

Констатуємо, що жодна із християнських конфесій, незважаючи на активні заходи пропаганди, достатню фінансову підтримку, не може претендувати на абсолютне духовне